

ТАЪЛИМДА ТАРБИЯНИНГ МОҲИЯТИ

Азамат КАМАЛОВ,

*Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги
Таълим ташкилотларида тарбиявий ишларни
ва чақирувга қадар бошлангич тайёргарликни
мувофиқлаштириш бошқармаси бошлиғи*

Кириш. Мақолада таълимда тарбиянинг моҳияти, шахс тарбиясида ота-она, оила ва таълим муассаларининг ўрни ҳақида сўз боради.

Калит сўзлар: маърифатли жамият, тарбия, тарбия жараёни, тарбияланганлик, миллий тарбия методлари, инсоний фазилатлар, тарбия мазмуни.

Introduction. The article discusses the essence of upbringing in education, the role of parents, family and educational institutions in the upbringing of a person.

Key words: enlightened society, upbringing, upbringing process, upbringing, national upbringing methods, human qualities, content of upbringing.

Ёш авлодни Ватанга муҳаббат ва юртгасадокатруҳида тарбиялаш учун ўрта таълим мактабларида

таълим ва тарбияга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Аждодларимиз асрлар давомида севиб мутолаа қилган «Қобуснома», «Ҳиббаттул ҳақойиқ», «Оила», «Туркий «Гулистон» ёхуд ахлоқ» сингари асарлар шулар жумласидандир. Ушбу нодир асарларда аввалахлоқ-тарбияга оид бирор сўз ва тушунчани изоҳлаб, кейин унга ўқувчи амал қилиш учун нақлий ва ахлоқий далиллар келтиради. Умуман уларнинг мазмун-мундарижаси, уларда илгари сурилган илғор ғоялар бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Бугун ёшларга таълим ва тарбия бериш нафақат ота-она, педагогларнинг, балки, бутун бир жамиятнинг бурчидир.

Таълим ва тарбиянинг ўртасида очиқ-ойдин фарқ бор. Таълим, тарбиянинг бир

бўлагидир. Тарбия эса таълимни ўз ичига олади, аксинча эмас. Демак, тарбия ўз-ўзидан таълимга нисбатан комил ва кенг қамровлидир.

Исломий тарбиянинг маъноси эса жамиятда ҳар тарафлама комил инсон шахсиятини барпо қилиш ва албатта, бу тарбия руҳий, ақлий ва жисмоний тарбияни ўз ичига олади.

Тарбия жараёни ўзаро боғлиқ икки фаолиятни

– ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятидан ташкил топади.

Жадид маърифатпарварлари Абдулла Авлоний, Маҳмудхўжа Бехбудий, Ҳамза Ҳакимзода Ниёзий, Абдулла Қодирий, Абдурауф Фитратларнинг маънавий-маърифий қарашлари бугунги кунда ҳам ўз аҳамиятини йўқотгани йўқ.

Таниқли жадид маърифатпарвари, биринчи ўзбек педагоги Абдулла Авлонийнинг тарбияга берган таърифи жадидчилик фаолиятида тарбия масалалари нечоғлик юксак ўрин тутганидан далолат беради “Алҳосил тарбия биз учун ё ҳаёт ё мамот, ё нажот ё ҳалокат, ё саодат ё фалокат масаласидир”. Тарбия масаласи

бугунги кунда ҳам долзарб масала ҳисобланади. Жадидчилар орасида Абдулла Авлоний ўз фаолияти давомида тарбия масалаларига жуда кенг ўрин ажратади. Авлоний ўзи яратган асарларда таълим билан бир қаторда тарбияга ҳам алоҳида эътибор қаратиш лозимлигини таъкидлайди. Унинг “ Туркий гулистон ёхуд ахлоқ” асари айнан тарбия масалаларига бағишланган.

Авлоний шунингдек:

– Мактаб – тарбиянинг бошманбаи;
– Ўқитувчи – маънавият тарғиботчиси;

– Тарбия – халқнинг келажагини белгиловчи куч, деган ғояларни илгари суради.

Буюк маърифатпарвар зиёлиларнинг ғоялари “Янги Ўзбекистон – маърифатли жамият” Концепцияси асосида миллий ғоя ва мафкурасининг теран томирлари бўлиб қолаверади.

Фитратнинг педагогик қарашлари, асосан, «Оила» асари орқали намоён бўлади. Унда у оиланинг жамиятдаги ўрни, фарзанд тарбиясидаги роли, айниқса, оналарнинг оила, бола тарбиясидаги вазифаларини кенг ёритади. Фитрат болага

ёшлигидан бошлаб миллий ўзликни англаш, тарих ва диний билимларни ўргатишни тавсия қилади. Унинг фикрича, халқнинг маънавий тикланиши оила ва мактабда бериладиган тарбияга боғлиқ.

Беҳбудий янгича таълим тарбияни афзалликларини исботлашда кўпроқ ўзи эришган ютуқларга, ўзи амалиётга татбиқ қилган янги тартибларга таянади. Беҳбудий ахлоқ ва тарбиянинг

жадидларнинг бебаҳо асарлари, илмий, назмий ва насрий мерослари, ижтимоий-фалсафий ва ахлоқий ғоялари ўзбек халқининг маънавий маърифатини, миллий тарбия, миллий қадриятлар ва миллий онни юксалтириш йўлида хизмат қилиб, ёшлар қалбида ватанга муҳаббат ва садоқат туйғуларини тарбиялаб келмоқда. Уларнинг дунёқарашларида баён этилган фалсафий-ахлоқий фикрлари

асоси – мактаб, барча илмларнинг боши мактаб, саодатнинг, фозил инсоннинг маънавий чашмаси-мактаб деган ақидага қатъий амал қилган. Маҳмудхўжа Беҳбудий учун миллий ғоя-миллатни тараққи-ётга олиб чиқиш ғояси эди. Бугунда маърифарпарвар

халқимизнинг маданий-маънавий қадриятлари сифатида ҳанузгача сақланиб келмоқда.

Абдулла Авлонийнинг фикрича: "...хулқ – нафснинг суврати". Ҳамза Ҳакимзода Ниёзийнинг таърифлашича: "Ахлоқ хулқнинг жаъмидур. Ахлоқ икки қисм

бўлур. Бири ахлоқи ҳусния (яхши хулқлар), иккинчиси ахлоқи замима (ёмон хулқлар)дур.

Ёшларда ахлоқий хислатлар билан бирга, умуминсоний фазилатларни, маънавий сифатларни тарбиялашда педагогик диагностика ва коррекциялаш фаолиятига мурожаат этиш зарур. Бунинг учун, энг авало, инсон фазилатларининг ўзаро муносабатларини ва ўрнини аниқлаб олмоқ лозим. Маънавият эса ақлий, ахлоқий, ҳуқуқий, иқтисодий ва сиёсий билимлар замирида шаклланади. Мазкур билимлар, ўз навбатида, инсон ижобий сифатларининг камол топиб, бойиб боришига олиб келади.

Тарбиянинг яна бир хусусияти унинг узок муддат давом этишидир. Таълимдан фарқли равишда у бола туғилганидан бошланади, мактаб йилларида, ундан кейин ва бутун умр бўйи давом этади.

Тарбиянинг таълимдан фарқлантирувчи яна бир хусусияти шундаки, у яхлит ҳолда ва концентрик асосда амалга оширилади. Тарбиянинг турли томонлари бир-бири билан узвий

боғланган. Бошланғич синфда ҳам, ўрта ва юқори синфда ҳам айни бир нарса, масалан, дўстлик, аҳиллик, ватанпарварлик кабиларини тарбиялаш кўзда тутилади.

“Тарбия – маънавий манбалар ва ҳозирги замон талаблари эҳтиёжларининг назарда тутган ҳолда ўқитувчининг ўқувчи билан аниқ бир мақсадга қаратилган ўзаро амалий ва назарий мулоқотидир”.

“Тарбия-тарбиячи хоҳлаган си-фатларни тарбияланувчилар онгига сингдириш учун тарбияланувчининг руҳиятига муайян суратда ва тизимли таъсир кўрсатиш жараёнидир”.

Бола ривожланишининг, ўзлигини билишнинг асосий омили бу фаолиятдир. Фаолият нуқтаи назаридан ёндошилган қоида мактаб ҳаётининг ҳамма жабҳаларида таълим-тарбия жараёнларига сингиб кетади. Фаолият ўқувчилар билимларини мустақил эгаллашга ундайди, уларни қай ихтисосга мойилликларини аниқлашга ижодий фаолият тажрибасини, ҳиссий қадрият муносабатларини ўзлаштиришларига ёрдам беради. Ўқувчиларнинг биринчи синфдан

бошлаб имконият даражасидаги фойдали меҳнат билан шуғулланишларига эришиш лозим. Бундай меҳнат кўпчилик жамоа бўлиб бажарилганида яхши натижа беради.

Одатлар ёшларга яқинларидан мерос бўлиб ўтмайди, балки улар билан мунтазам мулоқотлари туфайли тақлид қилиш, тарбия орқали ҳосил қилинади. Охир-оқибатда одат

эҳтиёжга айланади. Ёш авлод қалбида Ватан туйғусини шакллантириш, оилани қадрлаш, ота-онага, Ватанга муҳаббат туйғусини уйғотиш, миллий қадриятларга садоқатни кучайтириш, эзгулик тимсоли бўлган йўлни улуғлаш, умуминсоний қадриятларга, илмга интилиш ва илғор маданиятни шакллантириш, диннинг дунёвийлик билан қарама-қарши эмаслигини англаш, ҳуқуқий маданият – соғлом дунёқарашнинг муҳим омили экани тўғрисидаги маълумотларни кўпайтириш, маърифатнинг шахс интеллектуал салоҳиятини ошириш – буларнинг барчасига тарбия методлари орқали эришилади.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ:

1. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шахри. - Тошкент, 1993.
2. Бахтли бола маънавияти. Узлуксиз маънавий тарбия трилогияси. II қисм. 3-7 ёшли болаларни маънавий тарбиялаш бўйича методик қўлланма. Тузувчи-муаллифлар: А.Qodirov, M.Quronov ва бошқ. - Тошкент, «Маънавият» нашриёти, 2018. - 260 б.
3. Бозорова М. Илм - жадидлар байроғи // Muloqot.-Toshkent, 2005.- Н4.-Б.40-
4. Ёш ота-она китоби. Узлуксиз маънавий тарбия трилогияси. I-қисм. 0-3 ёшли гўдак ва болаларни маънавий тарбиялаш бўйича методик қўлланма. Тузувчи-муаллифлар: 2.А.Qodirov, M.Quronov ва бошқ. - Тошкент, «Маънавият» нашриёти, 2018. - 200 б.
5. Қуронов М. "Миллий тарбия". - Т.: Маънавият, 2007. -Б. 220.
6. Қуронов М. "Оила – Учинчи Ренессанснинг энг мустаҳкам устуниси." – Тошкент, ЎзФА «Фан» нашриёти, 2021.